

נתחייב זה, הלוקח, באונסי חליפין.

ובא התנא להשמיענו שמטלטלים ופירות נעשים חליפין, ואין צורך דוקא בכלי כדי לקנות בחליפין, ואף שנאמר: "שלף איש נעלו", מכל מקום מ"לקיים כל דבר" אנו למדים (2) שבכל דבר מתקיים הקנין. (3)(4)

ומוסיפה הגמרא: **הכי נמי מפתברא, לפרש כך את המשנה, ולא במטבע.** (5)

אמר, תירץ, רב יהודה: משנה זו אינה עוסקת בדין חליפין במטבע, אלא בדין חליפין בכל המטלטלים חוץ ממטבע, **והכי קאמר תנא דמתניתין:**

כל הנישום דמים באחר [כל דבר, שכאשר הקונה נותנו למוכר בתורת דמים, צריך לשום אותו, כדי לדעת את ערכו⁽¹⁾], כאשר נתן אותו הלוקח למוכר בתורת חליפין, דינו הוא, **שכיון שזכה זה, המוכר, בחפץ,**

3. לפי זה שור וחמור אין להם דין של של כלי, אלא הרי הם כשאר המטלטלין. וכך היא שיטת רש"י ובעל המאור.

הרי"ף ותוספות חולקים וסוברים: שור כלי הוא, היות וראוי להשתמש בו [ואולי לשיטתם לעיל מה ב ד"ה אין בדין מטבע, ראה "דרישה" קצה י ו"אבן האזל" מכירה ה ח].

ויש אומרים: שור כלי הוא, היות והוא דבר המתקיים ככלי ואינו נרקב כפירות — חידושים המיוחסים לריטב"א.

ולשיטתם יש לומר: הא קא משמע לן שאין צורך דוקא בנעל, כלשון הכתוב, אלא כל כלי ראוי לכך, כדקתני כל הנישום כו' כיצד החליף שור בפרה. [ומאי דקתני כל הנישום, לאו דוקא].

4. מדקתני **כל הנישום דמים באחר**, יש ללמוד שאף קרקע בכלל זה, וכן מפורש בתוספתא: החליף לו קרקעות בקרקעות כו' כיון שזכה זה נתחייב זה בחליפיו, ויש חולקים, ראה ברמב"ן קידושין כח א. [ולדברי תוספות ש"כל הנישום" אליבא דרב נחמן היינו דוקא כלים ולא פירות, אין ראייה מן המשנה לדין קרקעות].

5. רש"י. ראה להלן הערה 18.

גליון] כתבו: היות ובחליפי סודר כיון דאכתי לא שקיל זוזי מסתפי דלא ליחות עם לוקח בדינא ודיינא, על כן אף בשאר חליפין לא תקנו לחשוש, דלא פלוג רבנן.

והרמב"ן כתב שבחליפי שוה בשוה אין טעם לתקן שלא יקנה, שהרי אם נאמר שכאשר משך האחד את הפרה לא חל הקנין, ואין השור שייך לחבירו, אזי יש לחוש שמא תיפול דליקה בחצירו של הלוקח, והוא לא יטרח להציל את הפרה שמשך. [וכאשר קנה בסודר, אין שייך טעם זה, ומכל מקום לא חילקו חכמים בקניין חליפין].

1. והיינו, **כל המטלטלין חוץ ממטבע**, שאין ערכם ידוע, וכשהם ניתנים בתורת תשלום על חפץ, הדרך לשום אותם, כדי לדעת את שויים. ויש מפרשים: כל דבר שצריך לשום אותו כשמחליפים אותו בדבר אחר, והיינו מטלטלים, ויש ללמוד מכאן, שמחליף מטלטלין במטלטלין לא קנה, אלא אם כן שמו אותם מקודם, שאם לא שמו אותן, לא גמרי אהדדי ולא קנו, וכן פירש ר"ח. ומרש"י משמע דשומא אינה מעכבת בחליפין ולזה הסכים ר"י והרמב"ן, מיהו יש בירושלמי סיוע לפירוש ר"ח — ריטב"א. וראה בהערות להלן מז א.

2. לקמן מז א.

מדקתני סיפא דאותה משנה: **כיצד** הוא דין חליפין? החליף שור בפרה, או חמור בשור, כיון שזכה זה נתחייב זה בחליפיו.

והרי כשנאמר בסיפא "כיצד", כוונת המשנה היא לפרש את הדין שנאמר ברישא.

אם כן **שמע מינה**: לא במטבע עוסקת המשנה, אלא בשאר המטלטלים, ועל זה אמר התנא: כיצד? החליף שור בפרה או חמור בשור, כיון שזכה זה נתחייב זה בחליפיו. (6)

ומקשינן: **ולמאי דסליק אדעתיה** (7) **מעיקרא** שהרישא מדברת על **מטבע**, וקא משמע לן דמטבע נעשה חליפין, אם כן **מאי כיצד?**

איך היינו מפרשים את הסיפא, אם תימצי לומר שהרישא עוסקת בחליפין על ידי מטבע?!

הרי התנא היה צריך לומר: כיצד החליף מעות בפרה, היות ומדובר בחליפין הנעשים על ידי מטבע?!

ומשינינן: שני דברים בא התנא ללמדינו: מטבע נעשה חליפין, ופירות נעשים חליפין. (8)

והכי קאמר: כל הנעשה דמים באחר, דהיינו מטבע, עושים בו חליפין, וכיון שזכה זה נתחייב זה בחליפין.

ופירי (9) **נמי** (10) **עבדי חליפין**, **כיצד? החליף**

מתקלקל, המשנה חידשה שמטבע קונה אף על פי שצורתו לא מתקיימת, והוסיפה לחדש שפירי קונים אף על פי שהן בעצמם לא מתקיימים. ולשיטת תוספות שמטבע הוי כלי היות ויש בו שימוש, יש לפרש: כשם שמטבע נעשה חליפין ונעל לאו דוקא, כך פירי קונים. אך לשיטת רש"י שמטבע הוי פירי, צריך תלמוד מה שאמרו ופירי נמי עבדי חליפין, כי משמעות הלשון היא שיש בפירי חידוש נוסף, על מה שמטבע נעשה חליפין.

וב"חברותא" על קידושין [כח ב הערה 215] נתבאר דהכי קאמר: לא מיבעיא מטבע, שיש מקום להחשיבו ככלי [כמו שסוברים תוספות], אלא אפילו בשר שור שאינו ראוי לשום שימוש, גם הוא עושה חליפין, **ראה שם**.

ואמנם ביאור זה מתאים לגירסת רש"י שם שמדובר בבשר שור, אבל לפי מה שכתב רש"י כאן דלא גרסינן בשר שור, אלא בשור כפשוטו מיירי, תיקשי: מה חידוש יש בחליפין על ידי שור יותר מאשר חליפין על ידי מטבע?!

וצריך לומר שאפילו שור חי דומה יותר

6. כתב הריטב"א: פירוש הקושיא הוא כך: בשלמא לדידן, אף על גב דמתניתין כללא היא לכל הנישום, בין קרקעות בין מטלטלין, פריט בחד מינייהו, והוא הדין לאידך, אבל לדידך דמפרשת לה לרישא במטבע דוקא, מאי כיצד?!

7. בקידושין איתא: אדעתין.

8. נתפרש על פי רש"י בקידושין, ומלשון רש"י כאן משמע שהסיפא מפרשת את הרישא.

9. הריטב"א בקידושין כתב: למאי דקא סלקא דעתך מעיקרא, מתניתין חסורי מחסרא והכי קתני: ופירי נמי עבדי חליפין, אך מרש"י בסוגיין משמע שהסיפא רק מפרשת את הרישא, **ואגב אורחא** אשמעינן דפירא עבדי חליפין.

10. א. כלומר, כשם שהמטבע נעשה חליפין, ולא חיישינן לביטול צורתו, כך פירי נמי עבדי חליפין, ולא חיישינן להא דלא מקיימי, ולא הוו דומיא דנעל — ריטב"א.

לשיטת ריטב"א [ראה לעיל מה ב בהערות] שכלי אליבא דרב נחמן, היינו דבר שאינו

שור (11) **בפרה**, או **חמור בשור**, כיון שזכה זה, נתחייב זה בחליפיו.

רב נחמן ורב ששת נחלקו [לקמן מז א] אם קנין חליפין נעשה רק בכלים, או בכל המטלטלים. (12)

אומרת הגמרא: **הא מתניתין, ניהא לדעת רב ששת דאמר: פירי נמי עבדי חליפין.**

כי, לדעת רב ששת, אפשר לפרש את המשנה, בין למאן דאמר מטבע נעשה

חליפין, כדקא סלקא אדעתין מתחילה, (13) בין למאן דאמר אין מטבע נעשה חליפין, וכמו שתירץ רב יהודה, היות ולדברי כולם, סיפא דמתניתין קא משמע לן שפירות נעשים חליפין.

אלא לרב נחמן דאמר: בכלי אין, אכן עושים בו חליפין, **אבל פירי, לא עבדי**, אין עושים בהם, קנין חליפין, **מאי כיצד?**

היאך תתפרש סיפא דמתניתין דקתני: כיצד, החליף שור בפרה, או חמור בשור, כיון

לכלי שמשמשים בו].

אבל לדעת תוספות שור נחשב כלי, אם כן בעל כרחך דגרסינן: **בשר שור בפרה**, וקא משמע לן פירי עבדי חליפין, אבל אי גרסינן שור, אי אפשר ללמוד מכאן דפירי עבדי חליפין. ולדעת התוספות בעל כרחך לפרש את המשנה בבשר שור, כי בשור חי שדינו ככלי אין שום חידוש, ולפירוש רש"י בקידושין צריך לומר שהגמרא הוסיפה תיבה זו כדי להוסיף חידוש על המשנה.

ראה הגהות אשרי, ב"ח ו"פרישה" [קצה ח] שנחלקו אם דוקא בהמה שראויה למלאכה נחשבת ככלי ולא טלה, או שכל בהמה בכלל, היות שמגדלים אותה לולדות ולצמר שיעשו מהם בגדים.

12. לשון הגמרא בכל מקום הוא שלדעת רב ששת פירי עבדי חליפין, אך רש"י פירש בכמה מקומות שכל המטלטלים בכלל [כל מידי דלא הו' כלי פירי קרי ליה לענין חליפין, ומשום דפירי שכיחי נקט פירי — רש"י קידושין כח ב]. ודעת התוספות [מה ב] ד"ה אין שפירי דוקא אמר רב ששת.

13. על פי תוספות ד"ה ופירי שהצורך לפרש את

לפירי מאשר מטבע, וכדי שלא תאמר דוקא מטבע נעשה חליפין, דדמי לכלי, ולא פירי — ושור חי בכלל, קא משמע לן סיפא דכל פירי נעשים חליפין.

ב. בהערות בסוף עמוד א נתבאר על פי רש"י, שמטבע נעשה חליפין, היינו החלפת שני חפצים [או חפץ תמורת תשלום ממוין] שנתנית המטבע היא ה"מעשה קנין" שמקיים את המקח. ומאידך, מה שאמרו פירי נמי עבדי חליפין, היינו החלפת חפץ בחפץ בלא "סודר".

ובפשוטו, שני סוגים של חליפין שנו כאן, ושתי מהויות של קנין. [והיה מקום ליישב לפי זה, מה שהוסיפה המשנה ואמרה שגם פירי עבדי חליפין].

אלא שרש"י כתב: כל הנעשה דמים באחר דהיינו מטבע, כיצד חליפין ומהו חליפין כגון המחליף שור בפרה. משמע שגדר הקנין ברישא ובסיפא הוא אותו גדר, ולא עוד, אלא שהדוגמא של הסיפא מפרשת את הרישא! וראה בהערות להלן מז א.

11. לדעת רש"י גם שור נחשב פירי ולא כלי, על כן כתב רש"י: החליף שור בפרה גרסינן ולא גרסינן **בשר שור** [ובקידושין כתב רש"י: **בשר שור** — וכל שכן שור חי, דעדיף טפי דדמי

שזכה זה נתחייב זה בחליפיו?

הרי שור וחמור כ"פירי" הם נחשבים, ולא ככלי, ואיך עושים בהם חליפין, לדעת רב נחמן! ? (14)

במשנתנו מבואר שאין מעות קונות את המקח, ורק משיכת המטלטלין קונה, ובטעמו של דבר נחלקו אמוראים [להלן מז ב]:

רבי יוחנן סובר: דבר תורה מעות קונות, כמו שמצינו לענין הקדש, שמעות קונות בו ולא

משיכה. אלא שתקנת חכמים היא שלא יקנה הקונה בנתנית מעות, אלא במשיכת המטלטלין. וריש לקיש סובר: משיכה מפורשת בתורה, (15) ומדאורייתא אין מעות קונות.

ומשינן: אליבא דרב נחמן, הכי קאמר תנא דמתניתין:

אף על פי ששינונו אין מעות קונות, אלא משיכת המקח קונה, מכל מקום, יש דמים ומעות שהן קונים כחליפין. (16)

יש לומר: הרי בעל כרחך מאן דאמר מטבע נעשה חליפין מפרש את הרישא במטבע וסיפא בכשר שור, ולא מסתבר שרב נחמן יחלוק על אותו מאן דאמר — רב או לוי — שהיו אמוראים קדמונים, ועוד הרי בדין כלי ופירות לא נחלקו רב ולוי, ואם נוכל להוכיח שאחד מהם סובר פירי עבדי חליפין, מסתמא גם חברו מודה לזה — תוספות הרא"ש.

ולדברי רש"י [לעיל מה ב ד"ה מאי טעמא] שמאן דאמר מטבע נעשה חליפין, סבירא ליה כרב ששת ולא סבירא ליה כרב נחמן, כי מטבע אינו כלי אלא מטלטלין בעלמא כפירי, אם כן, מאי דקא סלקא אדעתין מעיקרא, בודאי לא אתי שפיר אליבא דרב נחמן, ורק שינויא דרב יהודה יש לו מקום אליביה, ועל זה בלבד מקשינן דלא אתי כרב נחמן, דמאי כיצד. [וראה ברש"י קידושין ד"ה אלא לרב נחמן דמשמע שאף לפי ההוא אמינא קשה, וכן משמעות הראשונים כאן, וצריך תלמוד].

15. כדיליף לה מקרא ד"או קנה מיד עמיתך" ראה להלן מז ב.

16. לפי מה שכתבו תוספות [הובאו דבריהם בהערה לעיל סוף עמוד א] שבחליפין לא גזרו

המשנה לפי מאי דקא סלקא דעתין, הוא היות ולמאן דאמר מטבע נעשה חליפין, הרי אי אפשר לפרש את הרישא שכוונתה "כל הנישום דמים באחר", כי לשון זו משמע לאפקי מטבע, ובעל כרחך שמאן דאמר מטבע נעשה חליפין יפרש ש"כל הנעשה דמים באחר" היינו מטבע.

14. על פי פירוש רש"י.

ולשיטת הר"ף ותוספות ששור נחשב כלי, לא קשיא על רב נחמן איך תתפרש המשנה לפי תירוצו של רב יהודה, כי "כל הנישום דמים באחר" היינו כלי ולא דוקא פירי, וכפי שנתפרש לעיל.

וכל קושיית הגמרא היא לפי מאי דקא סלקא אדעתין [כלומר: למאן דאמר מטבע נעשה חליפין, כפי שנתבאר בהערה הקודמת], איך תתפרש הסיפא לדעת רב נחמן! ?

הרי אי אפשר לפרש בשור חי שנחשב כלי, כי אם כן מה הוסיפה המשנה, אחרי שלימדה אותנו שמטבע נעשה חליפין! ?

ואי אפשר לפרש בכשר שור שנחשב פירי, היות ורב נחמן סובר: אין פירי עושין חליפין. ואם תאמר: מאי קושיא היא על רב נחמן, הרי רב נחמן יכול לפרש כדברי רב יהודה, ולא קשיא ולא מידי! ?

בתורת חליפין, אלא בתורת דמים, על מנת להקנות לו חפץ שלו בדמים.

נתחייב זה — לוקח שני, מי שמשכו ממנו, ורוצה לקנות חפץ כנגדו בתורת דמים, בכל אונסי החליפין, לפי שקנו לו מעותיו את החפץ, ומתחייב הוא ממילא באונסיו. (17)(18)

וכך תתפרש המשנה: כל הנישום דמים באחר — כל המטלטלין שאדם שם לחבירו ונותן לו שומת דמיהן, בשביל חפץ אחר שיש לו ללוקח.

כיון שזכה זה — לוקח ראשון במטלטלין הראשונים, שמשכן, ואפילו לא משכן

ביאורי תוספות והרמב"ם. "בעל המאור" והרמב"ן ב"מלחמות" נחלקו, האם יש דמים שהן כחליפין מועיל אפילו בבת אחת, שעל ידי משיכת האחד בתורת שוה כסף, קונה השני, וכך היא שיטת בעל המאור. והרמב"ן סובר שדווקא כשכבר משך ונתחייב דמים מועיל מטעם דמים הרי הם כחליפין.

ב. מבואר ברש"י שהם שמו את ערכו של השור [וברש"י קידושין איתא שהם שמו את ערכה של הפרה]. אבל הראב"ד [מכירה ה ד] סובר שאין דמים קונים כחליפין אלא כשאין שומת השור ידועה.

ג. ואם תאמר: הא קיימא לן [קידושין ו ב]: המקדש אשה במלוה לא קנה, וכן: אין מכר נקנה בהלוואה [שם מז א]! ?

יש לומר: הכא לאו במלוה עצמו קנה, דהיינו באותם מעות שהוא הלואה לו, ומעות אלו אינם בעולם, אלא בהנאת מחילת הדמים הוא קונה, ואפילו אשה נקנית בהנאת מחילת הדמים, היות והיא היתה מוכנה לשלם פרוטה למי שיפייס אותו למחול לה — תוספות.

והרמב"ן כתב שאם תימצי לומר שמדובר שלא משך את השור עד שכבר עשאו דמים עבור הפרה, אם כן דמים הוא נותן לו, ולא מלוה.

אבל הרמב"ם [מכירה ז ד] כתב שאפשר לקנות בחוב עצמו, ולא דמי לקידושין שאין אשה נקנית בהלוואה [ולא בהנאת מחילת מלוה] ואף על פי שבקידושין מז א אמרו שאין קרקע נקנית בהלוואה, סמך הרמב"ם על סוגיא דידן כפשוטה שמלוה קונה ככסף — "מגיד משנה"

חכמים גזירת שמא יאמר לו נשרפו חיטיך בעלייה, אתי שפיר דקתני יש דמים שהן כחליפין, כלומר כשם שלא גזרו שם, כך לא גזרו כאן.

ורש"י כתב: ואשמעינן, דיש תורת דמים, שהמעות קונות בלא משיכה, כחליפין של סודר. וכוונתו: כמו בחליפין של סודר, שמחליפין שור בפרה וקונים בסודר, בלא למשוך אף אחד מהם, כך גם כאן אין צורך במשיכת החפץ הנקנה.

17. א. כך פירש רש"י. והנה כאשר פירש רש"י את המשנה דקידושין כתב רש"י שבאותה שעה שהלוקח מושך את החפץ האחד, נקנה החפץ השני לחבירו. ואילו כאשר פירש רש"י כיצד החליף דמי שור וכו', כתב רש"י שמעיקרא נתחייב לו דמי שור ואחר כך קנה את הפרה עבור החוב של דמי השור. ומדברי רש"י לעיל משמע שאפילו תמורת חוב אפשר לקנות מטלטלין אלו, וכתב בתוספות הרא"ש: לא פירש רש"י בפירוש דברי המשנה אלא כדי לישב את לשון המשנה, אבל לדינא אפילו אם היה לו חוב קודם על דמי השור, יכול הוא לקנות בו פרה. [וראה עוד בחידושי הרמב"ן והריטב"א].

וצריך לומר שמסברא ראוי להשוות בין אם הוא מחליף את הפרה בחוב שהוא חייב לו על השור, לבין אם הוא מחליף אותה בדמי שור שהוא נותן לו עכשיו, שאם לא כן, מנין לנו שאף בחוב אפשר לקנות. וראה להלן אות ג

ביצד?

מכר לו שור בכך וכך מעות, ומשך את השור, ונתחייב לו המעות.

אמר לו לוקח: פרה יש לי, שאני נותן לך בדמי השור שאני חייב לך.

נתרצה בעל השור, והחליף את דמי השור בפרה.

או דמי חמור, שנתחייב לו הלוקח דמים על חמור שמכר לו, ונתרצה להחליפם בשור.

הרי נתחייב בעל הפרה לתת לו את הפרה, ואין אחד מהם יכול לחזור בו; וכן נתחייב בעל השור — הבא תמורת דמי החמור, לתת לבעל החמור את השור, ואין אחד מהם יכול לחזור בו.

ומפרשינו: מאי טעמיה דרב נחמן שאנו אומרים לשיטתו: כאן מעות קונות?

סבר לה ברבי יוחנן דאמר: דבר תורה, מדאורייתא, מעות קונות את המקח.

ומפני מה אמרו חכמים: משיכה קונה ולא מעות!?

ידועה, ראה לעיל אות ב].

18. א. לפי דברי רש"י, לדעת רב נחמן, אין המשנה מתפרשת כפי שפירשנו לעיל בחליפי שור בפרה. ובתוספות תמהו על כך: הרי הגמרא אמרה הכי נמי מסתברא, ואין דרך הגמרא לחזור בה כשהיא אומרת לשון זו!?

וראה ברש"י ד"ה הכי נמי מסתברא שכתב: דלאו במטבע עסקינן, כלומר הגמרא שם באה להוכיח בדרך השלילה: לא מדובר במטבע, אבל אין הגמרא מוכיחה שמדובר בחליפי שור בפרה. ב. בתוספות פירשו שהגמרא כאן מפרשת את המשנה רק לפי מאי דסלקא אדעתין וכמאן דאמר מטבע נעשה חליפין, אבל דברי רב יהודה אתיא שפיר גם לדעת רב נחמן, היות ושור חי נחשב כלי. [אם כן לפי המסקנה, ריש לקיש יכול לסבור כרב נחמן, ראה ליקוטי רע"א מה ב].

ג. מדברי תוספות משמע שמה שאמרו כאן: "יש דמים שהן כחליפין" הוא ביאור המשך המשנה "כיצד חליף שור בפרה", אבל "כל הנעשה דמים באחר", היינו חליפין במטבע, וכן מפורש ברי"ף, וכן כתבו תוספות הרא"ש [מו ב בסוף העמוד] בשם "בעל הלכות".

[וראה עוד בתוספות ר"י הזקן קידושין מז א, וביאור הגר"א קצט ה, רד יד. ובקידושין כח ב הביא ר"י הזקן שיש אומרים: בחוב בעלמא אין קרקע נקנית היות ומלוה להוצאה ניתנה, אבל בחוב הבא מחמת מכר לא אמרינן להוצאה ניתנה, וראה עוד ב"מגיד משנה" וב"לחם משנה" מכירה ה ד ובשלחן ערוך קצט ב].

וטעם החילוק בין קידושי אשה, שאינה נקנית במכר, לקנין קרקע [ומטלטלין — במקום דלא שכיחא], כתב ב"אבן האזל": קידושין הם "כסף קנין" ובהלואה שאין המעות בעין — אין כאן "כסף", אבל מכר הוא ב"כסף שיווי", והיות וסוף סוף קיבל המוכר את דמי המכר, שפיר נקנה המקח. וראה עוד ב"אבני מילואים" כח טז. וב"דבר יעקב" אות יד האריך להביא עוד תירוצים אמאי לא קשיא מהא דאין מקדשים במלוה, ועוד ביאורים בשיטת הרמב"ם.

[לדעת תוספות אין קונים במלוה אפילו לענין מי שפרע, ולדעת הרמב"ם קונים לגמרי בקרקעות ובמטלטלין — כשבא החוב מחמת מכר דהוי מילתא דלא שכיחא, אך הראב"ד [מכירה ה ד] סובר לענין מטלטלין דלא נקנו אלא לענין מי שפרע כאשר שומת החפץ הנמכר

אם כן, לריש לקיש, אי אפשר להעמיד את המשנה בקנין מעות, ובהכרח מדובר בה בקנין חליפין. אך, **הניחא, אי** נימא שריש לקיש **סבר לה כרב ששת**, האומר שעושים חליפין בפירות ובכל המטלטלים.

כי אז, **מתרין לה**, למשנה דקידושין, **כרב ששת**, שמדובר במחליף שור בפרה [ולא ב"דמי שור"].

אלא, אי נימא שריש לקיש **סבר לה כרב נחמן, דאמר: פירי לא עבדי חליפין**, אם כן אי אפשר לפרש את המשנה בקנין חליפין. ובחליפי שור ופרה שהם פירי. (21)

ואף במחליף "דמי שור" בפרה אי אפשר להעמיד את המשנה, היות ולדעת ריש לקיש **מטבע, מעות, לא קני מדין תורה**.

אם כן תיקשי: **היכי מתרין לה**, ריש לקיש, למתניתין.

ומסקינן: **על כרחך צריך לומר**, שריש לקיש סובר: פירי נמי עבדי חליפין **וכרב ששת מתרין לה למתניתין**.

אומרת הגמרא: תא שמע ממתניתין, שמטבע נעשה חליפין ונקנה בחליפין:

גזירה היא, שמא יניחם לוקח בבית מוכר זמן מרובה, ואם תפרוץ שריפה בשכונת המוכר, הוא לא יטרח לכבות אותה, היות ואין המטלטלין שלו, **ויאמר לו**, ללוקח, **נשרפו הטיף בעלייה**.

והיות שתקנת חכמים היא זו, יש לומר: **מילתא דשכיחא**, דבר המצוי להיות, **גזרו ביה רבנן**.

מלתא דלא שכיחא, לא גזרו ביה רבנן.

ואף כאן, מכר שאינו שכיח הוא, שאין דרך בני אדם לשום מטלטלים כנגד מטלטלים. (19)

על כן, לא גזרו חכמים בדבר, וקנו לו מעותיו כדין תורה.

ומקשינן: ביאור זה, לדעת רב נחמן, מבוסס על דברי רבי יוחנן שאמר: דבר תורה מעות קונות מטלטלים, וחכמים הם שביטלו את קנין המעות, ותיקנו שמיכה קונה.

אבל, **לריש לקיש דאמר: משיכה מפורשת מן התורה**, בודאי אין לחלק בין קנין מעות רגיל, לבין מחליף דמי שור בפרה, שהרי קנין מעות אינו מועיל מדאורייתא כלל, ואין לחלק בזה בין מילתא דלא שכיחא למילתא דשכיחא. (20)

לומר שבמילתא דלא שכיחא לא דיברה תורה.

21. הקשה "בעל המאור": לשיטת הרי"ף ותוספות שבעלי חיים כלי הם, אם כן מה הקשתה הגמרא על ריש לקיש! ? הרי ריש לקיש יכול לסבור כרב נחמן, ויפרש את המשנה כרב יהודה! ?

והנה התוספות פירשו שהקושיא על רב נחמן

19. רש"י בסוגיין. ובקידושין כח ב כתב רש"י: מילתא דלא שכיחא — שיהא חייב לו המעות קודם לכן, וראה לעיל בהערה 17 א בדברי תוספות הרא"ש.

20. רק בתקנת חכמים יש לומר שבמילתא דלא שכיחא לא רצו חכמים להזקק לדבר ולא רצו לעקור דין תורה, אבל כדין דאורייתא, אין מקום

תנן, שנינו במשנתנו: **כל המטלטלין קונין זה את זה**, וכיון שמשך האחד, קנה חברו את שלו.

ואמר ריש לקיש: "כל" המטלטלין ששנינו, בא לרבות, (22) והא קא משמע לן **אפילו** אם החליפו **כיס** [ארנק] **מלא מעות**, **בכיס מלא מעות**, קונים הם זה את זה, ועל כרחך בתורת חליפין קאמר, ולא בתורת דמים, שהרי מעות אינם קונות כלל.

שמע מינה: מטבע נעשה חליפין, שהרי במשיכת כיס המעות נתקיים המקח.

ושמע מינה: מטבע נקנה בחליפין, שהרי כיס המעות השני נקנה, על ידי קנין החליפין שנעשה בכיס הראשון.

ותיקשי למאן דאמר אין מטבע נעשה חליפין, ותיקשי למאן דאמר אין מטבע נקנה בחליפין. (23)

תרגמא, פירש, **רב אחא** את דברי ריש לקיש: לא בכל מעות אמר ריש לקיש, אלא בכיס מלא "דינרי אנקא" ובכיס מלא "דינרי אנגרא" שהחליפום זה בזה. (24)

23. רש"י. והראב"ד כתב: אין מכאן ראייה שמטבע נעשה חליפין, היות והם החליפו **כיס מלא מעות**, ואף אם המעות לא נעשות חליפין, מכל מקום קונה הוא את הכיס והמעות שכנגדו, בכיס של המעות, והכיס הוא כלי גמור.

ובספר "תרומת הכרי" [רג א] כתב: למאן דאמר פירי לא עבדי חליפין, יש להסתפק: אם נתן הקונה למוכר כלי ופירות, האם אמרינן דעתו על הפרי, ולא קנה, או דאמרינן דעתו על הכלי וקנה? [וכיוצא בזה יש להסתפק אם נתן למוכר דבר מסויים ודבר שאינו מסויים].

וכתב שבדברי הראב"ד מבואר שהוא קנה, ואמנם לכאורה מדברי רש"י משמע להיפך – שהוא לא קנה, ועל כן כתב רש"י דשמע מינה מטבע נעשה חליפין, אלא שיתכן ורש"י מפרש ש"כיס מלא מעות", היינו מעות מרובות כמו בכיס מלא, ואין מדובר שנתן לו בפועל כיס, אלא ציבור של מעות בלבד. וראה עוד בליקוטי רבי עקיבא איגר. [הרמ"א (רג י) הביא פלוגתא בזה, וכתב רבי עקיבא איגר דכלי שאין בו שוה פרוטה מגרע גרע, שאינו חשוב לגרור המעות אחריו].

24. רש"י. וראה ב"תורת חיים". ובמהר"ם שי"ף

היא ממאי דקא סלקא דעתין דרישא במטבע [כדי שלא יהיו דברי מאן דאמר מטבע נעשה חליפין סותרים את דברי רב נחמן, והרמב"ן כתב שהקושיא היתה איך היה כל השקלא וטריא בגמרא לעיל, לפי הסלקא דעתין].

ואף "בעל המאור" סבור כן, אלא שהוא הקשה: נעמיד את הרישא במטבע ונפרש את הסיפא דהכי קאמר: וכל הנישום בדמים נמי עושה חליפין, כיצד החליף שור בפרה כו'. ועל זה תירץ הרמב"ן: אי אפשר לתרץ את ריש לקיש כן, כי אם מטבע קונה, אף על פי שדעתו על צורתא דמטבע, שאר כלים ובעלי חיים שהם בכלל כלים, צריכא למימר.

22. רש"י מד א. [לשיטת רש"י שמטבע נידון כפירות, יש רבותא בדינו של ריש לקיש, ואתי שפיר "כל" דמתניתין, דקא משמע לן פירי נמי עבדי חליפין, לשיטת הראשונים שמטבע נחשב כלי יש לומר דקא משמע לן שיש למטבע דין של כלי, היות והוא ראוי לשימוש ואינו מתקלקל, ועוד קא משמע לן שפסלתו מלכות או מדינה מפקיע שם של מטבע, כמבואר בגמרא להלן].

ומה הם "דינר אנקא" ו"דינר אניגרא"?

אחד מהם, הוא דינר שפסלתו מלכות, המלך ציוה שלא יוציאו דינר זה בהוצאה, בכל מדינות מלכותו. [אבל בני המדינה לוקחים אותו בצניעא].

ואחד מהם, הוא דינר שפסלתו מדינה, בני המדינה הזאת שנאוהו ונמנעים מלהשתמש בו, ובשאר מדינות המלך מוציאים דינר זה בהוצאה, היות והמלך לא ציוה עליו.

והיות ואין מטבעות אלו יוצאים בהוצאה, על כן אין להם דין של מטבע, והרי הם קונים ונקנין בחליפין.⁽²⁵⁾

וצריכא⁽²⁶⁾ להשמיענו, בין בדינר שפסלתו מלכות, בין בדינר שפסלתו מדינה, שאין הם נחשבים כמטבע.

דאי אשמועינן דינר שפסלתו מלכות אינו נחשב מטבע, לא היינו יכולים ללמוד מדינר זה, לדינר שפסלתו מדינה.

כי היינו אומרים: דוקא מטבע שפסלתו

מלכות, אינו נחשב מטבע משום דלא פני, אינו יוצא בהוצאה, כלל, באף אחת ממדינות המלך.

אבל מטבע שפסלתו מדינה ולא פסלתו מלכות, דפני ליה במדינה אחריתי, שאינם שונאים את המטבע הזה, אימא, היינו אומרים: אכתי [עדיין] מטבע הוא נחשב,⁽²⁷⁾ והרי אין מטבע נקנה בחליפין.

וכן, אי אשמועינן דינר שפסלתו מדינה אינו נחשב מטבע, לא היינו יכולים ללמוד מדינר זה לדינר שפסלתו מלכות.

כי היינו אומרים: דוקא מטבע שפסלתו מדינה, אינו נחשב מטבע, משום דבמדינה זו, על כל פנים, לא פני ליה מטבע זה כלל, לא בצניעא ולא בפרהסיא.

אבל מטבע שפסלתו מלכות, ולא פסלתו מדינה, דפני ליה, על כל פנים, בצניעא, אימא: אכתי מטבע הוא נחשב, והרי אין מטבע נקנה בחליפין.

לפיכך: צריכא, להשמיענו במפורש את דינם

קונים בחליפין, הרי אינם יוצאים בהוצאה, ואינם חשובים כלי לשיטה זו אלא "פירי"?!
וראה שם בליקוטי רבי עקיבא איגר, מדוע אי אפשר לתרץ את קושייתם שריש לקיש כאן הוא לשיטתו כרב ששת שאף פירי נעשים חליפין.

26. המשנה — "תורת חיים" ראה שם. ובריטב"א כתב שהצריכותא היא בדברי רבי אבא, מדוע הוא הזכיר את שניהם. [ומדובר שהחליף אנקא באנקא ואניגרא באניגרא, כמו שכתב מהר"ם שי"ף ראה לעיל בהערה].

27. אפילו באותה מדינה שפסלה אותו.

כתב דבפשוטו מיירי שהחליף דינרי אנקא בדינרי אנקא ממין אחר או דינרי אניגרא בדינרי אניגרא.

25. לשיטת רש"י [מה ב] מטבע הוא "פירא" ולא כלי, אם כן דברי ריש לקיש הם כדעת רב ששת ודלא כרב נחמן.

אך תוספות שם סוברים שמטבע הוא כלי, ויש להעמיד את דברי ריש לקיש אלו, אף לשיטת רב נחמן.

וראה שם בתוספות שמטבע הוא כלי היות וראוי להשתמש בו, אך יש מפרשים שמטבע הוא כלי היות והוא יוצא בהוצאה, והקשו שם בתוספות: אם כן מדוע דינר אניקא ואניגרא

של שני הדינרים האלו, היות ואי אפשר ללמוד את דינו של האחד, מדינו של השני.

אמר רבה, אמר רב הונא: אדם שאחזו בידו מעות, ואמר לחבירו, **מכור לי** חפץ זה במעות אלו שבידי, ולא הקפיד המוכר לשאול כמה הם, וקיבלם מן הלוקח.

קנה הלוקח את החפץ במעות הללו, ואין אחד מהם יכול לחזור בו.

א-מ המוכר חפץ לחבירו, ונתן לו הלוקח דמים שאין בהם כדי דמי החפץ, הרי זו "אונאה"; אם פחת שתות [שישית] מן הדמים, קנה ומחזיר אונאה, ואם פחת יותר משתות, הרי המקח בטל.

ויש לו עליו דין אונאה, שאם יש במעות שנתן לו שתות פחות מדמי החפץ, חייב הלוקח להשלים למוכר את הדמים.⁽¹⁾

ומפרש רב הונא⁽²⁾ את דבריו: **קנה** לוקח את החפץ במעות, ואין אחד מהם יכול לחזור בו.

אף על גב דלא משך את החפץ, דכיון דלא קפיד לשאול כמה מעות נתן לו, קנה, דכי חליפין דמי, וקנה בנתינת המעות.

קא סלקא דעתין: בקנין חליפין הוא קונה, ומטבע נעשה חליפין, דאי קנין כסף בעלמא הוא, הא קיימא לן: מעות אינם קונות, ויכולים הם לחזור בהם.

ולקמן פרכינן: הא קיימא לן דאין מטבע נעשה חליפין!?

ויש לו עליו אונאה, דהא "מכור לי באלו" קאמר ליה, והוא לשון מכר שיש בו דין אונאה, ולא לשון חליפין.⁽³⁾

חליפין. וראה ב"נתיבות המשפט" רכו יא]. ובר"ן ובנמוקי יוסף כתבו: נראה מדברי רש"י ז"ל דחליפין אין בהם אונאה אלא אם כן מקפיד עליהם דכהאי גוונא ודאי יש להם אונאה, אבל הרמב"ן ז"ל כתב דאפילו חליפין יש להם אונאה כמכר.

ולמאן דאמר יש אונאה בחליפין אפילו כשאינו מקפיד עליהם, צריך לפרש דהכי קאמר: יש בו אונאה, אף על פי שאמר לו מכור לי באלו, שנראה שאינו מקפיד, מכל מקום אינו יוצא מידי אונאה לא במכירה ולא בחליפין.

ובטעם הדבר שאין אונאה בחליפין כתב ה"כסף משנה" [מכירה יג א] בשם תלמידי הרשב"א דמן המקרא יש ללמוד כן, שהרי בפרשת אונאה [ויקרא כה יד] נאמר: "וכי תמכרו ממכר לעמיתך, או קנה מיד עמיתך, אל תונו איש את אחיו" בממכר הוא דאזהר רחמנא

1. רש"י. וכתב ב"מחנה אפרים" [על הרמב"ם מכירה יג ב] נראה מדברי רש"י והרמב"ם שדוקא לוקח מחזיר אונאה אבל מוכר לא, שכבר נתרצה לוקח, אך רבינו חננאל פירש שהלוקח נתן למוכר יותר מכדי שיווי המקח, ועל המוכר להחזיר ללוקח את אונאתו. וראה בהערה להלן.

2. על פי משמעות דברי רש"י ד"ה סבר לה. וכן הוא בנמוקי יוסף ד"ה לימא קסבר.

3. רש"י. [קצת משמע שרש"י לא גרס תיבת "באלו"] והנה, מדברי רש"י משמע שבחליפין אין דין אונאה. ואף על גב דהשתא סבירא לן דקנה מדין חליפין, מכל מקום כיון שאמר בלשון מכר, יש בו אונאה. [ויש לדון אם אמר לו: "תן לי באלו", שאינו לשון מכר דוקא, אם אין בו אונאה, אף על פי שלא הזכיר לשון